

ھۆزا مامەش

نڧيسين : غولام عەلى شاملو | وەرگېران : د.فاخر حسن گولى

ھۆزا مامەش ، ل دەڧەرئىن چيايى و زۇزانئىن دناقبەرا مھاباد و نەغدىدا دژىن. ئەڧ ھۆزە ل دەڧەرئىن كو دكەڧنە باكوورئ (سلدۆز) و باشوورئ (خانە) و پۆژھەلاتئ مھاباد و گوندىن دەوروبەرئىن سەڧر و پۆژناقايئ شنۆ جھوارن و ل سەد و ئىك گوندىن دژىن. ناڧى ھندەك ژ ئەوان پىكھاتىنە ژ :

جھوارئ سەرۆكئ ھۆزئ :

سەرۆكئ نھۆيئ ھۆزا مامەش، عەلى ناغا ئەمير عەشايرىيە و ل گەلئىي مەزئى (پەسوە) د ناقبەرا مھاباد و جلدیان كو خودى سەڧايەكئ خوەشە جھوارە.

د چەند كىلومەتريا باشوورئ(پەسوە) دا، بنگەھەكئ مەزئى مەشق و راھىنانئىن لەشكەرى ب ناڧى (پەسوە) ھاتىيە دامەزراندن. د ئەڧى گوندىدا كو جھوارئ سەرۆكئ ھۆزئىيە، خواندنگەھا سەرمتايى لئ نىنە و زارۆك مفاى ژ وانەيئىن نەھىلانا نەخويندەوارىيە يا لەشكەرگەھا (پەسوە) وەردگرن. گوندىئ (پەسوە) ژ نۆت و حەفت خىزان و نىزىكى شەش سەد و حەفت كەسان پىكھاتىيە.

ھۆزا مامەش ل گەل (ھۆزمەنگور و

دېوكرى) ل سەردەشت و سەڧر و ل گەل

ھۆزا (پيران) ناڧچەيا (خانە) ھەڧسوويە.

- لىگبن.
- پەسوە.
- سەرۆكئى.
- خۆرنج.
- سەردەرە.
- كىلەسپان.
- جەلدىان.
- كانى باغ.
- حاجى غلدە.
- كوندەرە.
- كەندى غۆلان.
- گردكسپان.
- گردابن.
- سووفيان.
- كانى مولا.

پەيوەندى ئەوان ل گەل ھۆزىن ھەقسو :

ھۆزا مامەش ل گەل (ھۆزمەنگور و دېيوكرى) ل سەردەشت و سەقز و ل گەل ھۆزا (پيران) ناڭچەيا (خانە) ھەقسوويە. ۋەسا ديارە پەيوەندىيىن ئەقى ھۆزى ل گەل ھۆزىن دىتر باشە و ھندەك يىن «جاران سەرۆكىن ئەوان سەردانا ھەقدوو دكەن.

ھۆزا مامەش ب زاراقەك ئىرانى كو گەلەك نىزىكى زاراقى كوردىيا مەھابادى يە د ئاخقن. ل خوارى ئامازە ب چەند پەيىن زاراقى ئەوان دەيتەكرن، بۆ نمونە ۋەك :

- بەران.
- پىست.
- تەزا (تەرگ).
- تەلە.
- (تەلە).
- جالالۇك (تەقنەپىرك).
- جەرگ.
- ھەمبار (ھەمبار).
- مال (خانى).
- كوتر.
- مەر.
- مەنجال (مەنجال).
- مندال (زارۇك).

ئايىن :

مامەشان موسلمان و سوننى و پەيرەوى مەزھەبى شافەينە. ھەرۋەسا صووفىيە و ل دويىف رىيازاز ھەر دوو دەستەكەين صووفىيىن قادرى و نەقشەبەندىنە. ھۆز ب گشتى ب باشى و ب دلەك پاقز ئەركىن ئايىنى ئەنجام دەن. ب ھىچ شىۋەيەكى ئەركىن ئايىنى ۋەك نقيز و رۇزى و يىن دىتر ناھىلن. ھەلكەقتىن خەمگىنن ۋەك (رويدانا كەربەلا) ناگىرن، لىخ ۋەك ز گىرانا ئاھەنگىن خەشى و شادىيىخ- د ئەوان رۇزان دا- دويىر دئىخن.

ھۆزا مامەش ژ شەش تىرەيان ل خوارى پىكھاتىە :

۱. قادرى.
۲. مەلا سلىمان.
۳. بايەزىدى.
۴. ئەھمەدى.
۵. غەزىزى.
۶. ئەمىر عەشايرى.

پىكھاتىە ھۆزى :

ماۋەيەك درىژە ھۆزا مامەش دەست ژ ژيارا كوينەنشىنى بەردايىنە و ل گوندان جھوار بوويىنە. پىترىا خەلكى ئەقى ھۆزى ژ ژن و مىران مژۋىلى چاندن و تەرش و تەوالى يىنە و ژن مل ب ملئ زەلامان دناڭ زەقياندا كار دكەن. ھەر چەندە ھۆزا مامەش دەست ژ كوينەنشىنى بەردايە و پىكھاتىە وئ يا دەستىپىكى تىكچوويە، لى ھىشتا ھىز و شىانن سەرۆك ھۆزى ل سەر ھۆزى بەردەوامە و گوھورپىن ب سەردا نەھاتىنە. تەقايا ناكۆكىن بچويك ژلايى سەرۆك ھۆزىقە دەيتە چارەسەكرن. لى سەبارەت ناكۆكىن مەزن و يان دزى و كوشتىن، ل دامودەزگەھىن مىرى و ياسايى قەدگەرن. ھەتا نھۆ كاروبارىن ھۆزى بەرى بجهاتىن، پىدقىە ناخقتنا دويمەھىي يا سەرۆك ھۆزى دەرياز كرىت و پىشتى ئەوى دكەقتە د كارىدا. سەرۆك ھۆزى ھەول دەت ھەتا جەئ كو رىك پىيەتەدان خوە ژ سزادانا كەسپن گونەھبار دويىر دكەت. پەيوەندىيىن سەرۆك ھۆزى ل گەل ژىردەستان مىنا پەيوەندىيىن خودانىن ئەردى و جوتيارىيە. چونكى ھۆزا مامەش گوھدارپىن دەولەتەنە و خودان ژيارەكا ئاراما گوندنشىنىنە، ژلايى دەولەت و لەشكەرىقە نوپەر و ئەفسەرى، پىكھاتىن دناڭ ئەواندا نەھاتىنە دانان. پىترىا خودانىن گوندان ژ كەسانن نىزىكى سەرۆك ھۆزىنە و كاروبارىن گوندى ل ژىر چاقدىريا ئەوان و سەرۆك ھۆزىقە ب ھەقرا دەيتە بىقەبەرن. ھەر ئىك ژ شەش تىرەيىن ھۆزا مامەش، سەرۆك خۆ يى ھەي و ل ژىر چاقدىريا ئىكسەرا سەرۆك ھۆزىدا كار دكەن. سەرۆكاتى دناڭ ھۆزى دا پىشتا پىشتە و ژ بابى دگەھىتە كورپى و ھەتا نھۆ زى ئەف چەندە واتە پىشتا پىشت د تىرەيا (ئەمىر عەشايرى) یدا بەردەوامە.

چاندن :

ئەردىن ھۆزا مامەش ب باشى بەرھەقى چاندنئە و بەرھەمى باش ددەن. ئى ھېشتا ب چىل و ئاسن و ئالاقىن كەقن كار دكەن و كەلوپەل و ئالاقىن نوى يىن چاندنئ ژبلى چەند ترمەكتورا تىشتەك دىتر نەھاتىە دىتن. بېگومان ئەگەر مفاى ژ ئالاقىن نوى يىن چاندنئ ومريگرن، ئەندازەيا بەرھەمى ئەوان بەرھەف زىدەھى دچىت.

چاندن د ئەردىن ھۆزا مامەشدا دوو جۆرن: ئاقى و دىمى. ئەردى كۆ سائەك گەنم ئى چاندبىت، سالا دىتر بەيار دىمىت و سالا پاشتر تىشتەك دىتر دچىنن ل سالا سىيى دووبارە گەنمى دچىنن. ئەگەر خودانئ ئەردى، تووقى و ئاقى و ئەردى بدەتە كەراخى، ل دەمى دورىنئ نىشەكا بەرھەمى دگەھىتە ئەوى و ئەگەر جووتيار ب خوە تووقى و ئاقى دابىن بكت و ئەردى ژ خودانى ومريگىت، دوو دەھىيا بەرھەمى ژبىو خودانئ ئەردى يە و يىن ماىي ژبىو جووتيارىيە. ئى ب شىوہىەك گشتى جووتياران حەز ل ئەوى چەندى يا ھى كۆ خودان ئەردى تووقى و ئاقى و ئەردى بدەتە ئەوان، ئەف شىوازە پتر دەھىتە پەژراندن، چونكە د ئەوى باومىيدانىە كۆ پتر دى بىتە جەئ پويتەدان و پىشتەقانىا سەرۆك ھۆزى.

ئەو كەلوپەل و بەرھەمىن ھۆزا مامەش ئەوين د فرۆشن يىن دىتر پىكھاتىنە ژ :

۱. دانوئىلە.
۲. گەنم و جەھ و.
۳. سىيياتى.
۴. تويتن.
۵. سلك.

بىدار دناق ھۆزا مامەش - گوندئ پەسود

گرنگىرئ كەلوپەلئىن كۆ دكرن ب ئەقى شىوہى ل

خوارىنە :

۱. جگارە.
۲. پەرۆك.
۳. قەند (دېشلەمە).
۴. شەكر.
۵. چا.
۶. برنج.
۷. كەلوپەل و ئالاقىن ژيارى و كارى.

ئاقدان :

بەلاڤكرنا ئاقى ل سەر جووتياران ب بەرھەمى ئەردى چاندنا ئەوانقە گرئدايە و ھەر چەند ئەردى ئەوان بەرھەمىتر بىت، پىشكا پتر يا ئاقى دى بەر ئەوان كەقىت، ھەندەك جاران ھاتىە دىتن كە جووتيارەكى دوو يان سى روژان ھەمى گەندەكى بۇ خوە برىە. ئاقا پىدقى ژبىو چاندنئ ژ كانى و ل ھندەك جەان ژ روپياران دەھىتە دابىنكرن. ئى ژبىو ئاقا قەخوارنئ، ھەر چەند مالەكان خوەدى بىرەكا ئاقىنە كۆ ب ستلان ئاقى دكىشن.

مژولاھى و كارىن دەستى :

ژنان ل دەمى بىكارىي ب كارىن رىستىن رادبن و گورەپىن ستویر و ب سەرۋىەر د رىسن. ل زڤستانى كۆ ب شىوہىەك گشتى كارىن چاندنئ دەھىتە پراوستاندن، ژن و مىر ل دەف ھەقدو كۆم دبن دەست ب ئاخقتىن خومش و قەگىرانا چىرۆكان دكەن. د ناف ئەقى ھۆزىدا، ئەفسانە، مەتلوك، مامكىن زىدە ژلايى ھىژا (مەجىد زادە) ھاتىنە كۆمكرن كۆ نمونەپىن ئەوان ل خوارى ھاتىنە و ب ئەوى ئومىدئ كۆ تەقايان ئەوان د پەرتووكەكا جودا دا بەھىتە چاپكرن. ھەژى گۆتئىيە كۆ پترىيا چىرۆكىن ئەفسانەيى ل شەقن درىژىن زڤستانئ دەھىنە گۆتن كۆ ب رۆژ بىكارن د شىيىن ب شەف ھەتا درەنگ ھىيار بمىنن.

دوو جووتيارىن ھەلگىرئ تریانان

گۆتین مەزنان :

- مری ب پازیبوونا خۆ ناجیته د گۆپیدا.
- مرنا ل گەل هەقالان جەژنا سەرکەفتنییه.
- ژ ئاڤا بۆش نەترسه، ژ ئاڤا پاووستیایی بترسه.
- ئیک دەست ب تنی دەنگ ژئ ناهیت.
- ژ هەمی عەوران ناباریت.
- هەتا سووار نەکەڤیت نابیتە سوواریکارەکی باش.
- د نقتی و هوشیاریدا وهکی مریشکییه.
- چویقی بلندکە سەیی دز پەیدایه،
- دزئ مانی ناهیتە گرتن.

مامک :

- ئەو چییە کو ژۆر پرە ژ یاقووتن؟ (هنا)
- ئەو چییە ئیکە نابیتە دوو؟ (خوئی)
- ئەو چییە هەر چ شوین دکی د جهدا دمینیت؟ (شوین پییه)

بیروباوەری :

هۆزا مامەش گەلەک ب بیروباوەریین خوه گریداینه و ل خواری ئەم دئ چەند نموونەیان ژ بیروباوەریین ئەوان هینین :

ئەگەر ئەو ژنا شنویکا خودئ زارۆک دایح حەفت شەقان ب تنی بمینیت، بەختەک (کو مامەشان ب شەوه ناڤدکەن) دئ بجویکئ وئ دزن.

- پەرییان (یان ل دویف ئاخفتنا مامەشان کاموسانە) کو ب تنی هێرش دکەنە ل سەر ژنان و جەحیلین جوان.
- چوونا ب شەف ل سەر کانێ نەباشە.
- مال مالشتنا ب شەف هەبوونا مرۆڤن ژناڤ دبت.
- دانا خوئ ب قەر پشتی نیفرۆییان بەخترەشیخ دویف خوه را دهیتیت.
- ژدایکبوونا زارۆکئ کوپ بەری کچج گرنگییا خۆ یا هەیی و دبیتە هوکاری خوەشەختیی.

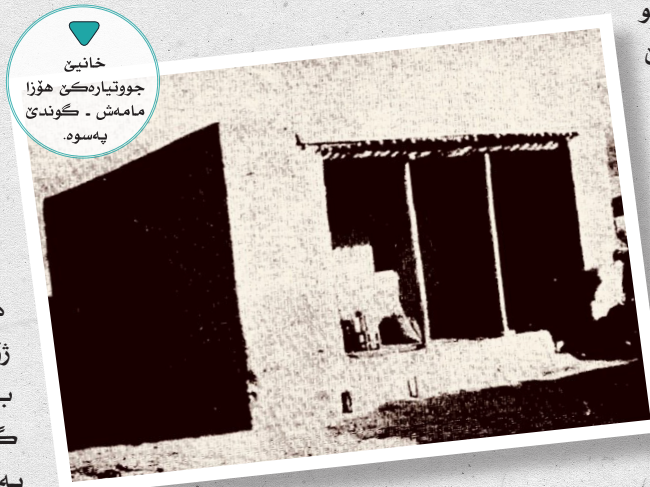
- باران دلۆڤانییا خودییه.
- برنا قازانکا ریش دناڤ میهاندا، ئەنجامی باش بخوڤه ناگریت.
- ئەگەر دیکل ب شەف بانگ بدەت دئ سەرژیکەن.
- نابیت شەڤین چارشمبیا ناڤی بریژنه ل سەر ئەردی، چونکە ئەجەنە تەر دبن.

پیکهینانا خیزانی :

چونکی مامەشان موسلمان و سونینه، د شین چار ژنان بهینن، لی مافح سیغه کرنن نین. سەرۆکئ هۆزی یان مەزنی گوندی ل گەل تەخ و چینین خوارتری مالباتا خوه خیزانی پیکناهیین. هۆزا مامەش ل گەل هۆزین دیتەر پیکناهیین. بەری خوازگینی، واتە ل دەمی کو مالبات کچج بەرامبەر مالباتا کوپ پازیبوونا خوه ژبو خوازگینیان نیشانداين. چەند کەس ژبو بدەستفەهینانا پیزانیان ل سەر دارایی زاڤایی دهنارتن و ل بانین دویر و نیژیک ب شیوهیکە نەپەنی زاڤا و خیزانا ئەوی بو ماومیهکی دئخستنه ژیر چاڤدیریدا. پیکهینانا خیزانی ل دەڤ هۆزا مامەش گەلەک تشتین پروتینی یین هەین. بو نموونە ل دەمی بویکئ د بەنە مالا زاڤایی، هژمارەکا زیده یا گوندیان ل دوروبەرین ئەوئ کو دبن، دەستەکەکا جەحیلین سویار ل پيش و پاشا بویکئ و ئەوین دگەلدا ب هەسیان دچن د هین. ژنان د پتیرا کارین خیزانیدا ژ نازادی و سەریهستی و رادەبرین ب باهرن و زەلام ب ساناهی دشت هەڤزینا خۆ بەردەت.

خانە :

پتیرا خانین ئەوان ژ تابوک و تەقن و هەریی دەهینە چیکرن و د ئاڤا کرنا خانیاندا گەلەک گرنگیی نادەنە رۆناهیی. هەر خانیهک ژ ژۆرەک هەتا دوو ژۆران پیکهاتیه کو ئیکسەر ب کۆلان و پیکین تەنگه گریداینه. بـنیاتی خانئ ژ بەری و خیزی دهیتە چیکرن. جووتیار د کونجا ژۆرا روینشتنا خۆ، تەنویرەکا د ئەردیدا چیکرینه کو نان پیدئ ژ بو خۆ دروست دکن. ئەف تەنویرە ژ تەقنییه و نیف میترئ کویره.

خانین
جووتیارەکی هۆزا
مامەش. گوندی
بەسوه.

خوارن:

یاری:

جەحیل و زارۆکین ھۆزا مامەش د جەژن و ھەلکەقتین نەتەوھیی و ئاییندا، یاریین خوە مژویلکرتی دکەن. لئ نەشین بێژین کو ئەف یاریین ھەنئ تایبەتن ب رۆژین جەژنی چونکی جەحیلین ھۆزی ل دەمە بیکاری و نارامی دەمین خۆ ب ھەسپ سویاری و نیچیریقە دەریاز دکەن و یان مژویلی یاریان دبن. ژ بۆ نیچیری بەرەف چیاپین دەوربەرین گوندی

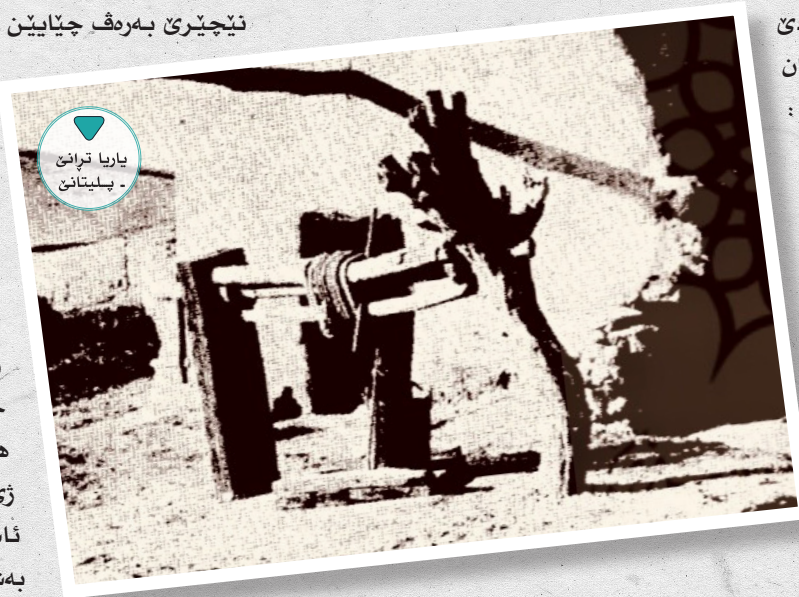
خوہ دچن د
ئەفان چیاندا
بائندەپین مینا
کەو و سویسک
گەلەک مشەنە.
ھەسپ سویاری،
گـرنـگـترین
وهرز و مژویلاھیا
جەحیلین ھۆزی و
ھەتا یا پیرەمیرایە
ژی، ھەتا ئەوی
ئاستی کو بوویە
بەشەک ژ ئەرکین
ژیاری و گشت زەلام
نەچارن ب باشی خوہ فیر بکەن. ھەندەک ژ یاریین
مامەشان مینا ئەوان یاریانە ئەوین ل تەھران دەینەکرن ژ
ئەوان :

- قەرە قەرن : (چیکانج، خوہ فەشارتکانج).
- چەلەک حەمزەل (خۆ ل سەر پشت ئیکدوو ھاڭیتن).
- دارو ھەلۆک (تپانە، پلپیتانج).

لئ ھندەک یاریین ئەوان نە وەک یاریین تەھران مینا (یاریا رمی) کو بەریکانییا ھەسپ سویاری یە کو ب ئەفی شپۆمە ھندەک سویاری ھەسپان بدن و ل جەھەک بازنەیی ھەسپ سویاری دکەن. ھندەک جەپن ئەفی بازنەیی وەک سنووری ھیل کیشی کرینە و ھەر کەسێ ژ ئەفی ھیل دەریاز ببیت د دوورنیت و دئ ژ بەریکانج دمرکەفت.

خوارن مامەشان جوراوجۆرن و د گشت جۆرین خوارنیدا دەرمانکان بکار دەین. برنجی زەر ناکەن و ب شپۆمیئ ئاسایی دروست دکەن. پتیرا ئافکین کو ب گرائی دخۆن پیکھاتینە ژ: لوبیک، بامی، پتات، باجانرەشک، باجانسورک. برنجی سادە یان ب گیای سبت دروست دکەن. ل خوارن دئ نامازە ب ھندەک خوارن مامەشان ب دەڤۆکا ئەوان ھیتەکرن :

- سەنگ سیر : شۆرپا
رژدە و کشکایە.
ھندەک جارن ژ
کشکان دکەنە
دناڤدا.
- نانێ رەق :
بەرھەفکرن ئەفی
خوارن ب ئەفی
شپۆمە کو ل
دەستپیک سۆپ
- چیدکەن و چەند ھیکان دکەنە دناڤدا و پاشان
دەھ خولەکان دکەلین. ل دەمە خوارن نانێ
ھویر دکەنە دناڤدا وەک تەشریب.
- سەرۆپیک (پاچە).
- قاتک ئاشی : تشتین پیدفی ژ بۆ ئامادەکرن
ئەوئ پیکھاتینە ژ: برنج، ئالینۆک، کەسکاتی و
گۆشتە.
- حەیران شۆرپا.

یاریا ترانج
- پلپیتانج

مامەشان موسلمان و سوننی و پەرەوئ مەزھەبئ شافعیە. ھەر وەسا صووفینە و ل دویف رپبازا ھەر دوو دەستەکین صووفین قادری و نەقشەبەندینە.

جلوبه‌رگ :

جلوبه‌رگین پتیریا ژن و میڤین هۆزا مامهش ب شیوهیهکی سادهبون :

• جلوبه‌رگین زه‌لامان :

- شه‌لوالی فرهه و ب کوریشک کو ژ گۆزه‌کیقه زراف و ته‌نگه.
- جلی نیف کورت (شه‌پک) کو باراپتر ئه‌وی ژ مه‌خمه‌لی سوپ و بنه‌فشی ددورین. یی زه‌لامان پستۆک گرتی و هچک درێژه و دوو به‌ریک ل سهر ههر دوو ئالیین سینگ کی کو به‌ریک فه‌کری و ب دوکمه‌کی ده‌یته گرتن (مینا جلوبه‌رگین سه‌ریازان). جلی نیف کورت ژلای پشیشیقه ب چهند دوکمه‌یان ده‌یته فه‌ کرن.
- ل سهر جلی نیف کورت (شه‌پک) شویتکه‌کا ئافرمویشی یا په‌حن ل شوینا قاویشی گری‌دده‌ن و ئه‌فی شویتکی ب شیوهیه‌کی تایه‌ت خفا لیدد ه‌ن.
- ل دوور کولافی بچویک، شاله‌کا ئافرمویشی نازک و گولگولی دئالین و ل شوینا کولافی دکه‌نه سه‌ری خوه (مه‌به‌ست شاشک و جه‌مه‌دانیه).
- پیلاقی ن‌هوان ژ چه‌رمی خاقه کو ژ مه‌بادی ده‌ین یان نه‌و ب خوه چیدکه‌ن یان دکرن.
- پتیریا زه‌لامان ده‌ستمالین سپی ل سهر جلوبه‌رگی ل دوور هچکی یان زه‌ندکی دیچن کو سه‌ره‌کی ده‌ستمالان فه‌کری یان هلاویستی یه. (مه‌به‌ست له‌وندینه).

• جلوبه‌رگین ژنان :

جلوبه‌رگین ژنان زی ساده‌نه. شه‌لوال درێژ و ژ په‌رۆکی رمش دکه‌نه یی خوه و کراس درێژ و ب هچک ل سهر شه‌لوالی ل به‌ر خوه دکه‌ن. کولافی ب پیله‌ک دکه‌نه سه‌ری خوه مینا زه‌لامان چهند شالین ئافرمویشی نازک و گولگولی ل دوو کولافی د ئالین. جلوبه‌رگی ژنان ده‌له‌که‌فت و جه‌ژناندا ب خه‌ملا پتر ده‌ینه دیتن. پیلاقی ژنان زی وه‌ک یی زه‌لامان ساده‌نه. هنده‌ک جارن پیلاقی ژ چه‌رمی خاف یان یی چیکری ده‌ینه چیکرن.

نمونه‌یه‌کا
جلوبه‌رگین
زه‌لامان دناف
هۆزا مامهش دا

ژێدەر :

۱. غلامعلی شاملو، ایل مامهش، (مجله) هنرو مردم، اردیبهشت ۱۳۴۲ [۱۹۶۳]. شماره ۷، ص

۲۰- ۲۵